

УДК 354:353:352.07

В.В. Комирна,
к.е.н., докторант,
Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України

ПРІОРИТЕТНІ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Анотація. Дано визначення терміну «регіон». Визначено найважливіші завдання, які мають вирішуватися в процесі державного регулювання економічного розвитку регіонів.

Annotation. Determination of the term «region» is given. The major tasks which are to decide in the process of the state adjusting of economic development of regions are certain.

Ключові слова: Економічна політика, інструменти, механізм, механічне зростання, регіональні наслідки, розвиток регіону, структурне ускладнення.

Вступ

Всі інструменти державної економічної політики, які так чи інакше впливають на регіональний розвиток, можна розділити на дві складові. Перша – власне державне регулювання територіального розвитку, тобто та складова державної економічної політики, єдиною або основною метою якої є вплив на соціально-економічний розвиток регіонів. Усі інші цілі, навіть якщо вони і існують, носять другорядний характер. Решта механізмів впливу державної економічної політики на регіональний розвиток належить до так званих «регіональних наслідків нерегіональних рішень». У цьому випадку йдеться про вплив на регіональний розвиток заходів державної економічної політики.

Аналіз останніх наукових досліджень.

Теоретичні та методологічні засади такої складної сфери діяльності, як управління регіональним розвитком на сьогодні досить широко представлені у наукових працях багатьох фахівців у галузі регіоналістики, серед яких: О.І. Амоша, Г.В. Балабанов, С.І. Бандур, П.Ю. Беленький, П.Т. Бубенко, З.С. Варналій, З.В. Герасимчук, А.П. Голюков, Г.К. Губерна, Б.М. Данилишин, В.В. Дорофійенко, І.В. Заблодська, Л.М. Зайцева, Т.А. Заяць, Ю.М. Іпатов, Б.Т. Кліяненко, С.А. Мельник, К.М. Миско, І.Р. Михасюк, Н.А. Мікула, А.О. Монаснко, Ю.В. Наврузов, О.Ф. Новікова, Ю.В. Орловська, С.А. Романюк, С.М. Серьогін, В.К. Симоненко, Ю.І. Стадницький, Д.М. Стеченко, Г.Ф. Столбов та інших відомих учених.

Постановка завдання

- дати визначення терміну «регіон»;
- визначити найважливіші завдання, які мають вирішуватися в процесі державного регулювання економічного розвитку регіонів.

Результати

Регіональна економіка є економікою оптимального господарювання на території регіону. У спеціальній літературі науковці інколи вважають за можливе застосування терміна «регіон» лише для позначення території, виділених за певним принципом. Так, у монографії, присвяченій регіональним аспектам інноваційного розвитку, Б.І. Адамов зазначає таке: «Уявлення про регіон виникає тоді, коли на певній території створюються і реалізуються програми будь-якої конкретної діяльності ..., що має на меті формування будь-яких специфічних характеристик життя на цій території» [1, с. 26-27].

Мета регіональної економіки полягає в забезпеченні стійкої рівноваги в природі, у сфері виробництва, на ринку чинників виробництва, на ринку благ і послуг зі стійким зростанням життєвого рівня населення.

Під економічним регіоном більшістю дослідників розуміється цілісна територія країни зі своєю спеціалізацією, структурою виробництва і внутрішніми зв'язків [5, с. 120].

У науковій літературі регіон розглядається як:

- 1) адміністративно-господарська одиниця (територія), а саме: район, область, край, округ;
- 2) економіко-географічне утворення, тобто частина території країни з однорідними природними умовами і специфічною спрямованістю розвитку продуктивних сил;
- 3) група сусідніх держав із загальними історичними традиціями і взаємопов'язаною економікою [3, с. 89].

Одним з визначень терміна «регіон» є таке: регіон – це область, район, територія, частина країни, що відрізняються сукупністю природних або таких, що історично склалися, економіко-географічних умов і національного складу населення. Виходячи з цього визначення, терміни «регіон», «район», «територія» ми використовуємо як синоніми (різні типи регіонів розглядаються нижче, у розділі присвяченому теоріям регіонального зростання).

3-поміж розглянутих підходів саме системний підхід є найбільш близьким до цілей нашого дослідження. Він дає змогу розглядати регіон як відкриту систему, а також процесний підхід, за допомогою якого виникає можливість проаналізувати входи і виходи системи, а отже, і прогнозувати її поведінку.

С.А. Романюк у ґрунтовній праці щодо політики регіонального розвитку в Україні зазначає, що в ній “під регіоном ... розуміється найбільша адміністративно-територіальна одиниця субнаціонального рівня, яка має виборну владу, юридичну незалежність та власний бюджет”, при цьому він також зазначає конкретний перелік територій, які підпадають під це визначення, для уникнення можливого різночитання [7, с. 67].

Регіональна політика – це сукупність цілей, завдань, принципів і методів, використовуваних в управлінні розвитком регіонів. Як основні цілі регіональної політики можна назвати забезпечення балансу державних і регіональних інтересів, створення рівних можливостей всьому населенню, зменшення відмінностей у рівні життя [6, с. 23].

Основними суб'єктами проведення регіональної політики є центральні і місцеві органи державного управління.

Держава покликана сприяти підтримці економічної, соціальної й політичної стабільності в кожному регіоні, забезпеченню їх ефективної взаємодії, поєднанню конкретних підходів до вирішення проблем окремих регіонів в єдності із загальними принципами функціонування ринку на всій території. Основні параметри регіонального розвитку задаються центром у вигляді законодавчих і нормативних актів. Це стосується порядку й механізму приватизації, ціноутворення, податкової політики тощо. Центр виробляє єдину науково-технічну політику, яка має бути основним чинником стабілізації економіки в регіонах, сприяти формуванню інтелектуального й кадрового потенціалу, особливо у сфері фундаментальної науки [2; 6, с. 33].

На державному рівні формується загальнонаціональна єдина концепція розвитку та розміщення продуктивних сил з відповідною схемою міжрегіонального розподілу праці, визначається пріоритетність розвитку окремих регіонів, регулюються організація виробництва в проблемних регіонах, міжрегіональні економічні зв'язки, реалізуються великомасштабні програми.

Одним із завдань регіональної політики є формування інституту місцевого самоврядування. Місцеві органи влади несуть відповідальність за збереження, відтворення та раціональне використання природних ресурсів, охорону навколишнього середовища і, виходячи з особливостей природних умов на своїй території, розробляють і здійснюють місцеву політику природокористування.

Важливим завданням регіональної політики є забезпечення комплексного розвитку регіональних інфраструктурних систем. Місцевим органам влади при цьому відводиться важлива роль в організаційно-правовому оформленні ринкового механізму. Вони розробляють програми приватизації об'єктів, що знаходяться на їх території і перебувають у їх власності, реєструють відкриття нових підприємств, здійснюють регулювання та стимулювання розвитку малого підприємництва.

Система заходів з проведення цілеспрямованої регіональної політики, розроблена західними вченими-регіоналістами, включає також політику антистимулів і заборонних заходів. В країнах ЄС з 1960-х рр. проводиться скоординована регіональна політика. В рамках цієї організації створені такі структури, як Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський інвестиційний фонд.

Регіональний розвиток, на нашу думку, є режимом функціонування регіональної системи, який орієнтований на позитивну динаміку параметрів рівня та якості життя населення, забезпеченого стійким, збалансованим багатofакторним відтворенням соціального, господарського, ресурсного і екологічного потенціалів території.

У науковій літературі термін «розвиток» часто вживається в таких поєднаннях: економічний розвиток, соціально-економічний розвиток, розвиток економіки, розвиток регіону, міста. У кожному випадку під розвитком зазвичай розуміється будь-яка прогресивна зміна, перш за все, в економічній сфері. При цьому зміна може бути кількісною, тобто приводить до економічного зростання, або якісною – забезпечує структурні зміни змісту розвитку або набуття економічною системою нових характеристик. Разом з економічними характеристиками нерідко розглядають соціальні параметри розвитку. Більше того, соціальні характеристики давно вже стали повноправними показниками при оцінюванні рівня розвитку будь-якого регіону.

Регіональним називають розвиток, що характеризується тим чи іншим співвідношенням регіональних показників. Існують три типи регіонального розвитку: асиметричний, гармонійний і нейтральний [4, с. 142].

Асиметричний (дисгармонійний) тип (характер) регіонального розвитку є таким типом, при якому регіони, що мають відносну перевагу за тим чи іншим показником на початку періоду, надалі його нарощують, а регіони, що мають відносно відставання, його посилюють.

Гармонійний (симетричний) тип регіонального розвитку передбачає скорочення розриву в рівні регіональних показників.

Нейтральний тип розвитку – це такий тип, при якому співвідношення в рівні регіональних показників протягом періоду залишається незмінним.

У сучасних умовах до найважливіших завдань, які мають вирішуватися в процесі державного регулювання економічного розвитку регіонів, на наш погляд, слід зарахувати:

- зміцнення соціально-економічних основ держави, збереження її цілісності шляхом забезпечення соціально-економічної інтеграції територій, зміцнення єдиного соціального й економічного простору;
- згладжування початкових відмінностей в рівнях економічного та соціального розвитку регіонів, забезпечення гідного рівня і якості життя населення;
- створення дієвого соціально-економічного механізму державних відносин, здатного забезпечити функціонування національної економіки як єдиного цілого через поєднання інтересів держави і її регіональних складових;
- формування багатоукладної економіки на основі рівноправного розвитку різних форм власності, соціальної та ринкової інфраструктури.

Державна регіональна політика є невід'ємною складовою політики держави, спрямованої на організацію країни в цілому відповідно до прийнятої державної стратегії країни.

Регіональній політиці відводиться провідна роль в забезпеченні інтеграції територій. Отже, регіональною політикою можна вважати таку систему дій, яка реалізує інтереси держави відносно регіонів і внутрішні інтереси самих регіонів відносно до самих себе і держави адекватними методами і способами.

Розвиток завжди має спрямованість, яка визначається метою або системою цілей. Позитивна спрямованість свідчить про прогресивний розвиток, негативна спрямованість, навпаки, є свідченням регресу або деградації. Іншими словами, природа розвитку регіонів завжди передбачає певну мету або декілька цілей. Таким чином, розвиток регіону є багатовимірним і багатоаспектним процесом. Розвиток регіону зазвичай розглядається з погляду сукупності різних соціальних і економічних цілей. Навіть якщо йдеться тільки про економічний розвиток, він зазвичай розглядається спільно з соціальним і включає: зростання виробництва та доходів; зміни в інституційній, соціальній і адміністративній структурах суспільства; зміни в суспільній свідомості; зміни в традиціях і звичках.

Таке розуміння регіонального розвитку принципово відрізняє його від процесів механічного зростання або структурних ускладнень. Наприклад, не можна віднести до регіонального розвитку насичення території промисловими об'єктами без відповідних змін у соціально-економічній політиці інфраструктури.

Відповідно до цілей розвитку регіонів будується система критеріїв (характеристик розвитку) і показників, якими вимірюються ці критерії. Незважаючи на деякі відмінності між країнами і регіонами в ієрархії цінностей і в цілях розвитку, міжнародні організації оцінюють рівень розвитку країн і регіонів за деякими

універсальними інтегральними показниками. Одним із таких показників є індекс розвитку людини, розроблений у рамках Програми розвитку ООН. При цьому для розрахунку використовуються три показники економічного розвитку: очікувана тривалість життя при народженні, інтелектуальний потенціал (письменність дорослого населення і середня тривалість навчання), величина подушного доходу з урахуванням купівельної спроможності валюти і зниження граничної корисності доходу.

Разом з інтегральними показниками, одним з яких є індекс розвитку людини, використовуються і окремі показники розвитку регіонів: національний дохід на душу населення; рівень споживання окремих матеріальних благ; рівень диференціації доходів; тривалість життя; рівень фізичного здоров'я; рівень освіти; рівень щастя населення.

Особливе значення у визначенні рівня економічного розвитку регіону мають традиційні показники, що описують рівень виробництва та споживання благ і зростання цього рівня з розрахунку на душу населення: валовий національний продукт, валовий внутрішній продукт, реальний валовий національний продукт на душу населення, темпи зростання цих показників.

Висновки

На сьогодні основною метою економічного розвитку більшості країн та їх регіонів є поліпшення якості життя населення. Як цілі соціально-економічного розвитку регіону використовуються: збільшення доходів, поліпшення освіти, харчування та охорона здоров'я, зменшення рівня бідності, оздоровлення навколишнього середовища, рівність можливостей, розширення особистої свободи, збагачення культурного життя.

Література

1. Адамов Б.І. Організаційно-економічні основи управління розвитком міст: [Монографія] / Б. І. Адамов. – К.: Грот, 1998. – 215с.
2. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2015 року [Електронний ресурс] : Затверджена Постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. N 1001. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1001-2006-%EF&p>
3. Державне управління в Україні: наукові, правові, кадрові та організаційні засади: Навч. посіб. / За заг. ред. Н.Р. Нижник, В.М. Олуйка. – Львів: Вид-во Нац. ун-ту “Львівська політехніка”, 2002. – 352 с.
4. Колосюк А.А. Особливості регіональної політики України в сучасних умовах / А.А. Колосюк // Держава та регіони. Серія: Державне управління. – 2008. – № 4. – С. 141-143.
5. Павлов В.І. Концептуальні засади управління сталим просторовим розвитком / В.І. Павлов, Н.В. Павліха // Вісник економічної науки України. Науковий журнал. – Донецьк: ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2007. – № 1(11) – С. 119 – 124.
6. Політика регіонального розвитку в Україні: особливості та пріоритети. Аналітична доповідь / За ред. З. Варналія. – К., 2005. – 62 с.
7. Романюк С.А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості: Регіональні дослідження: [Монографія] / С.А. Романюк. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 112 с.

Стаття надійшла до редакції 22.03.2010 р.

ТОВ "ДКС Центр"